

Szydłowski, Piotr

"Zygmunt Balicki ideolog Narodowej Demokracji", Bogumił Grott, Kraków 1995 : [recenzja]

Dzieje Najnowsze 29/1, 189-190

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bogumił Grott, *Zygmunt Balicki ideolog Narodowej Demokracji*, Kraków 1995, Arcana, ss. 184

Wśród postaci polskiej sceny politycznej końca epoki zaborów bez wątpienia poczesne miejsce zajmował Zygmunt Balicki (1858-1916). Historycy wiele uwagi skupili na jego najbliższych towarzyszach, a zarazem i głównych współzałożycielach ruchu narodowodemokratycznego — Janie Ludwiku Popławskim oraz Romanie Dmowskim, brakowało natomiast opracowania dotyczącego wyłącznie jego. Tak więc praca Bogumiła Grotta uzupełnia istotną lukę w wiedzy o Narodowej Demokracji, dając całościowy zarys działalności tego polityka i teoretyka polskiego nacjonalizmu. Co prawda, w latach poprzednich Joanna Kurczewska poświęciła Balickiemu spory fragment swojej książki *Naród w socjologii i ideologii polskiej*, ale został on napisany z pozycji właściwej dla socjologa z pominięciem całej sfery zagadnień historycznych, bez których jego postać nie może być właściwie zrozumiana. Ponadto czas powstania tego tekstu nie sprzyjał podejmowaniu wszystkich wątków należących do tematu. Trzeba też pamiętać, że Balicki w odróżnieniu od Popławskiego i Dmowskiego zajmował się, poza polityką oraz związaną z nią publicystyką, także działalnością naukową. Miał nawet duże osiągnięcia, poświęcając się kilku dyscyplinom naukowym ze szczególnym zainteresowaniem dla psychologii społecznej. Ta wielostronność zapewne stała się też przyczyną mniejszego zainteresowania historyków jego osobą, gdyż wymagała od autora umiejętności poruszania się po kilku dyscyplinach.

Wieloaspektowość działalności Balickiego zaważyła na konstrukcji recenzowanego opracowania. Autor jako historyk myśli politycznej właściwie pozostawił na boku psychosocjologiczny, naukowy dorobek Balickiego, rezygnując z jego dogłębnej analizy i ograniczając się w zasadzie do ujęcia postaci i jej działalności tylko z pozycji historyka. Tematem jego książki jest więc Balicki jako ideolog narodowodemokratyczny, o czym informuje już tytuł opracowania. Jego dorobkowi naukowemu Autor poświęcił nieco uwagi w postaci osobnego rozdziału informującego czytelnika o głównych wydarzeniach i dokonaniach w naukowym życiorysie Balickiego.

Recenzowane opracowanie składa się z kilku części. Po krótkim słowie wstępnym następuje rozdział *Drogi życia*, w którym Autor przedstawił sylwetkę Balickiego jako działacza najpierw ruchu socjalistycznego w Polsce, a potem już kształtującego się obozu narodowego. Balicki został ukazany na tle zachodzących wydarzeń jako animator i jeden z głównych przywódców Narodowej Demokracji, kładący wraz z Popławskim i Dmowskim jej podwaliny i nadający jej kierunek jako partii politycznej.

Drugą, obszerniejszą w porównaniu z pierwszą, część książki stanowi refleksja nad ideowym dorobkiem Balickiego. Jest ona zawarta w dziewięciu rozdziałach: 1) *Ruch narodowodemokratyczny i inne kierunki ideowe w oczach Balickiego*, 2) *Naród — patriotyzm — nacjonalizm*, 3) *Demokratyzm — liberalizm — państwo narodowe — elita*, 4) *Kosmopolityzm a polska tożsamość narodowa* 5) *Balicki jako szermierz pedagogiki narodowej*, 6) *Postulat etyki narodowej jako etyki społecznej*, 7) *Stosunek do socjalizmu i socjalistów*, 8) *Niemcy jako problem moralny i prognozy polityczne na przyszłość* oraz 9) *Myśl Balickiego a nowe tendencje w nacjonalizmie polskim*.

Wyodrębnienie powyższych zagadnień jest prawidłowe i daje całościowy obraz systemu ideowego, jaki budował Balicki. Autor starał się też uwypuklić specyfikę niektórych wątków ideologii Balickiego, które odróżniały go może najbardziej spośród czołowych postaci wczesnej endecji od jej formacji późniejszej — zwłaszcza po założeniu w 1926 r. Obozu Wielkiej

Polski — pozostającej w sferze ideowej już pod przemożnym wpływem ówczesnej myśli katolicko-społecznej, czego wyrazem była funkcjonująca u schyłku lat trzydziestych w obrębie obozu narodowego idea „Katolickiego Państwa Polskiego Narodu”. Balicki jest tu przedstawiony jako wychowanek okresu pozytywizmu, co miało wpływ na tworzoną przez niego ideologię.

Część drugą książki, którą zatytułowano *Drogi myśli*, zamyka wspomniany wyżej krótki opis działalności naukowej Balickiego.

Trzecią jej część stanowi *Wybór pism*. Większość miejsca zarezerwowano tam dla tekstów ideologicznych odzwierciedlających wkład Balickiego w rozwój doktryny endecji. Jest ona źródłową ilustracją poprzedniej części książki — *Drogi myśli*. Wśród opublikowanych tam jego tekstów znajduje się powtórzony w całości referat o wychowaniu narodowym przeznaczony na Polski Kongres Pedagogiczny we Lwowie, który odbył się 1 listopada 1909 r. W tej części recenzowanej publikacji znalazły się też krótkie fragmenty niektórych prac naukowych Balickiego, takich jak *Demokratyzm i liberalizm*, *Parlamentaryzm czy Psychologia społeczna*, stanowiące jedynie próbki jego działalności naukowej. W zamysle Autora wskazują one zapewne, że poglądy ideowe Balickiego miały solidną podbudowę teoretyczną w jego pracach naukowo-badawczych.

Książka Bogumiła Grotta została także zaopatrzona w zasobną bibliografię zawierającą pozycje będące podstawą jej opracowania.

Recenzowana książka stanowi liczący się wkład w badania nad wczesną Narodową Demokracją i polską myślą polityczną okresu końca zaborów. W tym miejscu warto też przypomnieć, że niektórzy jemu współcześni właśnie Balickiego, a nie Dmowskiego uznawali za głównego ideologa endecji na przełomie wieków. Tym bardziej zasługuje on na uwagę historyków. Jego myśl polityczna należy już do przeszłości, co nie przeszkadza, że niektóre jej wątki noszą znamiona aktualności. Taki stan rzeczy wydaje się być także skutkiem naukowego przygotowania Balickiego w dziedzinie wielu problemów życia społecznego i politycznego.

Piotr Szydłowski

Gabriela Zalewska *Ludność żydowska w Warszawie w okresie międzywojennym*, Warszawa 1996, Wydawnictwo Naukowe PWN, ss. 376.

Praca Gabrieli Zalewskiej stanowi wyjątkowo dokładne i szczegółowe studium demograficzno-statystyczne ludności wyznania mojżeszowego w Warszawie lat międzywojennych. Bardzo brakowało dotychczas pracy o podobnym charakterze, która przedstawiałaby konkretne dane liczbowe dotyczące mniejszości żydowskiej, często mylone lub zafałszowane. Książka oparta jest głównie na danych pochodzących z dwóch spisów powszechnych: z 1921 i 1931 r. Niewątpliwymi zaletami pracy są ściśle i rzeczowe informacje dotyczące praktycznie każdej niemal dziedziny życia zawodowego, dane dotyczące takich kwestii demograficznych, jak urodzenia, zgonu czy małżeństwa. Niewątpliwą pomocą w korzystaniu z nich są przejrzyste tabele statystyczne.

Autorka nie ogranicza się do podawania suchych faktów. W wielu przypadkach znajdujemy też interesujące i niebanalne interpretacje zjawisk, oparte właśnie na danych demograficznych, które wielu autorów zajmujących się kwestią żydowską pomija. W pewnych przypadkach uważne przestudiowanie danych pomaga uzasadnić niektóre teorie, dotychczas powszechnie przyjmowane bez dowodów. Jak podkreśla Autorka, na podstawie przedstawionych danych wyraźnie widać rozchodzenie się dróg społeczeństwa polskiego i żydowskiego w latach trzydziestych, zamykanie się Żydów we własnym kręgu, w dzielnicy żydowskiej, powroty do